

Vabadussõjas langenud sõdurite mälestussammas

Möödunud aasta jooksul kirjutati ajalehes «Viru Sõna» mitut puhku Rakveres asunud mälestussambast, mis pealkirjas nimetatud. Arvamusi oli mitmesuguseid nagu seesugusel juhul loomulik. Nüüdseks on viimasest artiklist («Viru Sõna» nr. 140 28. novembril 1989), mille autoriks Ivo Ounapuu, möödas hulk aega ja ilmselt oleks vajalik asjaajamise vahepealset käiku tutvustada. Esmalt siiski samba rajamisest.

Kõnealuse samba püstitamise mõte tekkis demobiliseeritud sõduritel 1922. aastal. Järgmise aasta 28. jaanuaril alustas tegevust «Vabadussõjas langenud virulaste kalmuküngaste korraldamise komitee», mille liikmete seas oli lisaks endistele sõjaväelastele teisi inimesi. Tuntumatest komitee koosseisu kuulunutest võib nimetada esimeest kolonel O. Luigat, abilinnapead A. Päärot, sekretäri, Riigikogu liiget J.

Jaanist, liiget kirjanik J. Liivi jt. (kokku 12 inimest).

Algselt planeeriti sammas avada 1924. aastal, kuid vajalikkus summat (ca 1 500 000 marka) ei õnnestunud enne järgmist aastat kokku koguda. Mälestussamba kavand valiti mitme kujuri tööde seast, kusjuures lõpuks otsustati A. Adamsoni kasuks.

Ehitustööd kestsid juuli keskelt 15. augustini 1925. Samba kuuejärgulise betoonist aluse valmistas ehitusmeister Weigel insener Adoffi juhatusel järgi, pronkskujud valati Itaalias Pistoja (Pistoia) linnas. Nende ülesseadmist juhatas Adamson ise.

30. augustil 1925 oli samba pidulik avamine. Katte, eemaldas kolonel Luiga, samba pühitsesid luteri usu pastor A. Sommer ja õigeusu metropoliit Aleksander.

Mälestussamba kõrgus oli 8,5 meetrit (koos kujudega), maksumus üle 1 600 000 marga, pronkskujude kõrgus 2,13 meetrit. Sammas kujutas kuuejärgulist astmikpiramiidi, mille otsas oli mõõka tõstev sõdur toetamas

haavatud lipukandjat. Aluse eesküljel oli reljeefähtedeks kirjutatud: «1918—1920 Vabadussõjas langenute». Teksti all asus pronksist lamereljeefpiit episoodidega eestlaste muistsest vabadusest ja Vabadussõjast. Langenute nimed avaldati avamise puhul välja antud raamatukeses (644 inimest, neist lahingutes langenud 260 inimest, haiglates surnud 176, jäljetult kadunud 99 ja punaste veretöös tapetud 109).

Nagu juba eespool öeldud, tutvustati varem ilmunud artiklites üksteisest küllalt erinevaid seisukohti. Mõistagi tuleb Vabadussamba asukoht ühel või teisel viisil tähistada. Linnapeakunstu, linnapea, abilinnapea ja muinsuskaitse esindajate osavõtul mõni nädal tagasi toimunud nõupidamisel otsustati, et Vabadussamba taasloomine pole praeguse vaesuse juures hästi mõeldav, sest maksumuseks kujuneb ca 100 000 rubla. Ilmselt on otsarbekas samba asupaik suvel korda teha. Linnavalitsusel tuleb tellida asjakohane haljastusprojekt. Selline seisukoht oli kehtiv kuni 24. veebruarini, mil ülepeakaela kiirustades pandi ajutine mälestuskivi samba kunagisse asukohta. See toimus linna peakunstuksõnaga nõu pidamata ja sisuliselt ka linnavalitsusest mööda minnes (teatati sellest siis, kui enam midagi muuta ei saanud). Selline tegevus pole just eetilise, pealegi oli hr. Kärbiga eelnev kokkulepe selle kohta, et «Memento» võtab tõsiselt käsile Palermo samba taastamise ja muinsuskaitse selts hakkab tegelema Vabadussamba küsimustega. Ometi sellest suulisest kokkuleppesest kinni ei peetud.

Mis puutub samba taastamise esialgsel kujul, siis pole see võimalik põhjusel, et A. Adamsoni loodud skulptuurid pole säilinud. Allakirjutanu on konsulteerinud kunstiteadlastega, kes jagavad arvamusi, et niisuguseid skulptuure, nagu olid Adamsoni loodud, pole võimalik taastada isegi mitte valuvormide olemasolu korral, rääkimata taastamisest fotode põhjal. Liiatigi pole vormide Itaaliast otsimise üritused mingeid tulemusi andnud. Praeguses olukorras on kaks võimalust: esiteks — asetada samba kunagisse asupaika mälestuskivi, nagu nüüdseks ongi sündinud, või teiseks — kuulutada välja uue samba rajamise konkurss. Samal seisukohal on hr. Arjakas EMS-i juhatuses. Mõeldav pole ka samba aluse taastamine endisel kujul, et siis uue skulptuuri rajamiseks omaette võistlus korraldada. See kujuneks lihtsalt omapäraseks hübriidiks ja poleks vastuvõetav.

Niisugune on praegune olukord ja esimesel võimalusel tuleks ära koristada siiani Vabadussamba kunagist asukohta «kaunistavad» laste liivakastid, kiiged jne. Loomulikult peab neile leidma uue asukoha.

Lõpuks küsimus kõigile ajalehe «Viru Sõna» lugejatele: kas need inimesed, kes on lubanud annetada Vabadussamba taastamiseks Rakveres endisel eeskujul, on valmis annetama ka uue samba heaks? Jaatava vastuse korral ei jää muud üle, kui korjandus välja kuulutada. Ootame vastukajasi.

Olav MAE